

רבי יהודה פתיה

הארי מבבל, תלמיד הבן איש חי, שבכה עם רחל אמנו על עם ישראל

בשנים הקשות ביותר שידע עם ישראל, כשהגיעו לארץ ישראל הידיעות הראשונות על מה שקורה ליהודי אירופה, וכשצבאות הנאצים התקרבו גם אל הארץ, היה יהודי זקן אחד מירושלים יוצא אל קבר רחל אמנו. ושם, ליד הקבר של האם שבוכה על בניה, ערך תיקון חצות. זה היה רבי יהודה פתיה זיע"א, מקובל שבא מבבל, ושהיה אז כבר בן יותר משמונים.

הוא נולד בבגדאד וגדל לרגלי הבן איש חי, כתב פירושים עמוקים על הזוהר ועל עץ חיים, עסק בתיקון נשמות, ובסוף ימיו עלה לירושלים ונקבר בהר הזיתים. זה סיפורו של מי שכונה בחלום "ארי מבבל".

הילד שהקשיב לבן איש חי

רבי יהודה משה ישועה פתיה נולד בבגדאד בב' בשבט ה'תרי"ט (1859), לאביו רבי משה בן רבי ישועה. בילדותו למד בתלמוד התורה של הקהילה, וכשסיים את לימודיו שם עבר ללמוד בישיבת "מדרש בית זלכה".

ובשבתות, כמו כל יהודי בגדאד, הלך הילד לשמוע את הדרשות של רבי יוסף חיים, הבן איש חי. אלפי אנשים ישבו שם, ובתוכם ילד אחד שהקשיב בכל לבו.

בגיל שבע עשרה הוסמך לרבנות ולהוראה בידי רבי עבדאללה סומך, גדול חכמי בבל. וכבר בצעירותו נמשך לבו בעיקר אל תורת הקבלה. והוא פנה ללמוד אותה אצל הדרשן שאליו הקשיב כילד, רבי יוסף חיים, שהיה גדול המקובלים בדורו.

יש בזה משהו נפלא. ילד יושב בקהל ענק בבית הכנסת ושומע את הרב הגדול מדבר. הרב אינו יודע שבין אלפי השומעים יושב ילד אחד שיהיה תלמידו. ושנים אחר כך הילד הזה בא אליו כתלמיד, ונעשה בעצמו

לאחד מגדולי המקובלים. אני חושב על כל הילדים שיושבים היום בשיעורים ובבתי הכנסת. אף פעם אי אפשר לדעת איזה ילד מקשיב באמת, ומה יצא ממנו.

מקובל בבגדאד

רבי יהודה ישב בבגדאד עשרות שנים, למד, לימד וכתב. רבים פקדו את ביתו כדי לקבל ממנו ברכה. הוא היה בקי בפתרון חלומות, ואף כתב לעצמו יומן שבו רשם את חלומותיו. והוא היה בקי בשמות הקודש.

בשנת ה'תרס"ט (1909), השנה שבה נסתלק רבו הבן איש חי, יצא לאור בבגדאד ספרו "יין הרקח", פירוש על האדרא רבא והאדרא זוטא שבזוהר, החלקים העמוקים ביותר של ספר הזוהר, שבהם גילה רבי שמעון בר יוחאי לחבריו את סודות הפרצופים העליונים.

ובתחילת הספר, אחרי הסכמות הרבנים, מובא סיפור מיוחד. המקובל רבי אברהם עדס בא אל רבי יהודה וסיפר לו שרבי שמעון בר יוחאי נגלה אליו בחלום. בחלום אמר לו רשב"י שעתיד לעלות לירושלים "ארי מבבל", רב גדול ומקובל עצום בשם רבי יהודה פתיה, שכתב פירוש על האדרות, והפירוש שוכב אצלו שנים רבות ואינו מודפס. וביקש ממנו שישפיע על רבי יהודה להוציא את הספר לאור, ויעזור לו בכך.

"ארי מבבל". ויש בזה רמז יפה, כי כך ברך יעקב אבינו את השבט שעל שמו נקרא רבי יהודה:

"גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו"

בראשית מט, ט

בדרכו של רבו

מי שמתבונן בחיבוריו של רבי יהודה רואה כמה הלך בדרכו של הבן איש חי. גם הוא כתב בכל תחומי התורה, ולא הסתפק בסודות. הוא כתב פירושים על התורה ועל פרקי אבות, ליקט הלכות, וחיבר ספר של משלים ומוסר

בערבית, שפת הדיבור של יהודי בבל, השפה שכל אחד מבני קהילתו הבין. גם הוא, כמו רבו, ידע שהדרך אל הלב עוברת דרך המשל ודרך השפה שהאדם מדבר בבית.

והחלומות שרשם ביומנו לא היו אצלו דבר של מה בכך. חז"ל אמרו "חלום אחד מששים לנבואה", ואני חושב שמקובל שחי כל ימיו בתורה ובטהרה, ראה בחלומותיו פתח קטן שהשמיים פותחים לאדם. הוא כתב אותם בזהירות, לעצמו, ועל יומן החזיונות שלו אף גזר שלא יקראו בו בלי רשות.

ובביתו גידל עם אשתו, רחל לבית סלטון, שלושה בנים וארבע בנות. ומן הבית הזה יצאה, כמו שנראה בהמשך, שושלת של תלמידי חכמים ומקובלים.

תיקון הנשמות

רבי יהודה עסק גם בעבודה שמעטים מאוד עסקו בה: תיקון נשמות. הוא עשה תיקונים לנשמות של נפטרים, וגם לאנשים שנפש של מת נאחזה בהם, מה שקרוי בלשון העם "דיבוק". הוא דיבר עם הנשמות האלה, ועל ידי ייחודים ושמות הקודש עזר להן לצאת מגופו של האדם החולה, ולהגיע אל התיקון שלהן.

את מה שראה ושמע בתיקונים האלה כתב בספר "הרוחות מספרות", שנדפס בבגדאד בשנת ה'תרצ"ג כנספח לספרו "מנחת יהודה". ובשער הספר הוא מסביר מה רצה ללמד בו: מה עובר על הנשמה, מה הם הגלגולים, ומה עניין התשובה, כדי שאדם יבין מה נעשה בו אחרי שהוא נפטר מן העולם הזה, ויחוס וירחם על נפשו, ויתקן את מה שחטא כל עוד הוא בחיים.

ושם הוא מוסיף עצה רכה מאוד. מי שרוצה לשוב בתשובה ומתבייש לגלות לרבנים את חטאו, יאמר להם שאיש אחד עשה עוון מסוים, והוא מתבייש לשאול בעצמו, ולכן ביקש שישאלו בשבילו מה התיקון.

שימו לב לעדינות הזאת. המקובל שראה את הנשמות סובלות אחרי הפטירה, לא כתב את הספר כדי להפחיד. הוא כתב אותו מתוך רחמים, כדי שאנשים יספיקו לתקן בחייהם. ואפילו את הבושה של בעל התשובה הוא שמר, ונתן לו דרך לשאול בלי להתבייש. כך נראית חכמת הסוד כשהיא באה מתוך אהבה לנשמות.

עלייתו לירושלים

בשנת ה'תרצ"ד (1933), כשהיה כבר בן שבעים וארבע, עלה רבי יהודה לארץ ישראל והתיישב בירושלים. שם חי עד יומו האחרון, ושם הוציא לאור עוד מספריו.

בירושלים הדפיס את "בית לחם יהודה", פירוש רחב ועמוק על ספר עץ חיים של האר"י, בשני חלקים. ויחד עם הפירוש הביא נוסח מוגה של עץ חיים, על פי כתב ידו של רבי חיים ויטאל. בשער הספר כתב שבנה אותו כביאור קל וקצר, בסגנון של רש"י, שאינו יוצא מפשט הלשון, כדי שהלומד יוכל להתחנך בלימוד עץ החיים. מקובל גדול, שכתב בשביל המתחילים.

ובירושלים נמשכה גם הדרך שהתחילה בבגדאד. תלמידו המובהק, רבי סלמאן מוצפי, שלמד אצלו בבית זלכה, עלה גם הוא לירושלים בשנת ה'תרצ"ה (1935), והקים לימים ישיבה ללימוד הזוהר והקבלה סמוך לקבר רחל.

ליד קבר רחל, בימי השואה

ואז באו שנות המלחמה. ורבי יהודה, זקן בן שמונים, יצא בלילות אל קבר רחל אמנו, וערך שם תיקון חצות, כדי לבקש רחמים על עם ישראל.

הוא בחר דווקא במקום הזה. רחל היא האם שעליה אמר ירמיהו הנביא שהיא בוכה על בניה, והקב"ה עונה לה ומבטיח שהבנים ישובו:

”קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו”

ירמיהו לא, יד

”מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבנו מארץ אויב”

ירמיהו לא, טו

ורש"י מביא שיעקב אבינו קבר את רחל דווקא שם, על אם הדרך, על פי הדיבור, כדי שתהיה לעזרה לבניה ביום שבו יוליכו אותם לגלות:

”שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן, והיו עוברים דרך שם, יוצאת רחל על קברה
ובוכה ומבקשת עליהם רחמים”

רש"י, בראשית מח, ז

תחשבו על התמונה. בזמן שבאירופה נרצחים יהודים, ואין להם מי שיבכה עליהם, יושב בלילה מקובל
זקן ליד קבר רחל ובוכה איתה. הוא לא יכול היה להציל אותם בידיו. אבל הוא עשה את מה שידע
לעשות: לבכות, להתפלל, ולבקש מאמא רחל שתבקש בשבילנו.

ובשנות המלחמה חיבר גם תפילות, בקשות ופיוטים שקובצו בשם “אסירי התקווה”, על רקע הידיעות הקשות על
גורל היהודים ועל התקרבות הנאצים לארץ ישראל. הביטוי “אסירי התקווה” לקוח מדברי הנביא זכריה, “שובו
לבצרון אסירי התקווה”. גם בתוך החושך הגדול ביותר, הוא קרא לעם ישראל אסירים של תקווה.

הספרים

רבי יהודה חיבר חיבורים רבים בכל תחומי התורה: בזוהר ובקבלת האר"י, במקרא ובתלמוד, בתפילה ובמוסר.
אלה העיקריים שבהם:

בית לחם יהודה

פירוש על עץ חיים של האר"י

פירוש רחב ועמוק על ספר עץ חיים, בשני חלקים
שנדפסו בירושלים בשנים ה'תרצ"ו וה'תרצ"ט, עם
נוסח מוגה על פי כתב יד רבי חיים ויטאל. כתוב בסגנון
קל, כדי שגם המתחיל יוכל ללמוד בו.

מנחת יהודה

הספר שעל שמו נקרא

פירוש על קטעים מן התנ"ך, מן התלמוד ומספרי
הקבלה. על שמו נקרא רבי יהודה בפי רבים "המנחת
יהודה". לספר נוסף כנספח "הרוחות מספרות".

הרוחות מספרות

תיקון הנשמות

תיעוד של התיקונים שעשה לנשמות שלא מצאו מנוחה,
ושל מה שסיפרו לו. מטרתו, כפי שכתב, לעורר את
האדם לתשובה כל עוד הוא בחיים.

יין הרקח

פירוש על האדרות שבזוהר

פירוש על האדרא רבא והאדרא זוטא, בשני חלקים,
שנדפס בבגדאד בשנת ה'תרס"ט. בתחילתו מובא
החלום של רבי אברהם עדס על ה"ארי מבבל".

מתוק לנפש

על "סבא דמשפטים" שבזוהר

פירוש על מאמר "סבא דמשפטים" שבזוהר, שעוסק
בסודות הנשמות והגלגולים. נדפס בירושלים בשנת
ה'תרצ"ט.

אפיקי מים

פירוש מקוצר על עץ חיים

פירוש קצר על ספר עץ חיים, לצד הפירוש הרחב
שב"בית לחם יהודה".

כתר צדיק ועטרת רחל

על התורה ועל פרקי אבות

פירושים וליקוטי דרושים על חמשה חומשי תורה ועל פרקי אבות, שיצאו לאור בדורות האחרונים מתוך כתביו. חלק מכתביו עדיין בכתב יד.

אסירי התקווה

תפילות ובקשות

תפילות, בקשות ופיוטים "על כל צרה שלא תבוא", שחיבר ונדפסו בירושלים בימי מלחמת העולם.

מופתים ועדויות

על רבי יהודה מסופרים דברים רבים, ורבים מהם נמסרו בעל פה. נביא כאן את מה שמובא בכתב.

◆ החלום על ה"ארי מבבלי"

כמו שהבאנו, בתחילת ספרו "יין הרקח" מובא שרבי שמעון בר יוחאי נגלה בחלום לרבי אברהם עדס, וביקש שהפירוש של רבי יהודה על האדרות ייצא לאור.

◆ התיקונים לנשמות

הוא נהג לעשות תיקונים לנשמות הנפטרים, ורבים שיחרו לפתחו כדי לבקש ממנו ברכה. את התיקונים שעשה תיעד בעצמו, באחריות ובזהירות, כדי שילמדו מהם תשובה.

◆ הבכי בקבר רחל

תיקון חצות שערך בקבר רחל בימי השואה נזכר בעדויות של מי שהכירו אותו, כעדות למסירות הנפש של זקן בן שמונים שלא הפסיק להתפלל על עמו.

הסתלקותו

רבי יהודה פתיה נסתלק בירושלים בכ"ז באב ה'תש"ב (1942), בן שמונים ושלוש, בעיצומה של המלחמה. הוא נקבר בהר הזיתים, בנקודה הגבוהה ביותר של חלקת יוצאי בבל. ועל המצבה חקקו עליו את המילים: "המקובל האלקי הישיש העניו המזכה את הרבים".

ציון קברו של רבי יהודה פתיה בהר הזיתים. על המצבה חקקו תאריך לידתו, ב' בשבט שנת תרי"ט

יום ההילולא שלו, כ"ז באב, חל שלושה ימים לפני ראש חודש אלול, בפתח החודש של התשובה והרחמים. ומי שכל חייו עסק בתיקון הנשמות ובעידוד אנשים לשוב בתשובה, עומד ביום ההילולא שלו בדיוק על סף אלול.

ממשיכי דרכו

תלמידו המובהק, רבי סלמאן מוצפי, היה למקובל גדול בירושלים. ויש בזה סימן יפה של אהבת תלמיד לרבו: בנו של רבי סלמאן, הרב יהודה מוצפי, עומד בראש ישיבה שנקראת "מנחת יהודה", כשם ספרו של רבי יהודה פתיה.

ומצאצאיו של רבי יהודה יצאו רבנים ומקובלים, ובהם נינו, המקובל רבי דוד בצרי זצ"ל, ראש ישיבת המקובלים "השלום" בירושלים, הישיבה שנקראה על שמו של הרש"ש, ועמו הרב עזרא בצרי והרב יצחק בצרי. כך ממשיך האור שיצא מבגדאד להאיר בבתי המדרש של ירושלים.

מה הוא משאיר לנו

רבי יהודה פתיה השאיר לנו פירושים שפותחים את הזוהר ואת עץ חיים, ספרים שנכתבו כדי שגם המתחיל יוכל להיכנס. והשאיר לנו שיעור על רחמים: גם מי שעוסק בסודות הנשמות צריך לעשות את זה מתוך אהבה, כדי לעזור לאדם לתקן בעודו בחיים. ומי שפותח היום את עץ חיים של האר"י ולומד אותו לאור "בית לחם יהודה", הולך יד ביד עם הזקן מבבל, שכתב את פירושו בשבילו.

והוא השאיר לנו את התמונה של זקן בן שמונים, בלילה, ליד קבר רחל, מתפלל על עמו בשעה הקשה ביותר. גם כשנראה שאין מה לעשות, תמיד אפשר להתפלל, ותמיד יש תקווה.

זכותו של רבי יהודה פתיה תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ויקוים בנו "ושבו בנים לגבולם", במהרה בימינו, אמן.

מקורות

יין הרקח, הקדמה; מנחת יהודה והרוחות מספרות, שער הספר; בית לחם יהודה, שער הספר; אסירי התקווה; בראשית מט, ט; רש"י בראשית מח, ז; ירמיהו לא, יד עד טז; זכריה ט, יב; ברכות נז ע"ב.

קרדיט תמונות: קבר רחל, אוסף מטסון (ספריית הקונגרס), נחלת הכלל; ציון קברו של רבי יהודה פתיה בהר הזיתים, Cheshin61, CC BY-SA 3.0; דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף • הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 • ravbiton.com • לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה